

Розробка уроку 8 клас Історія України

Тема. Гетьманщина наприкінці XVII – на початку XVIII ст.

Мета: охарактеризувати політичне становити Гетьманщини наприкінці XVII – на початку XVIII ст., гетьманування І. Мазепи, особливості його зовнішньої та внутрішньої політики, культурно-просвітницької діяльності; дати характеристику Івану Мазепі як людині і як політику; розвивати в учнів уміння на основі аналізу джерел інформації давати характеристику історичному діячеві, пояснювати значення його діяльності, робити висновки й узагальнення, висловлювати власну точку зору та аргументувати її; на прикладах діяльності І. Мазепи виховувати в учнів почуття патріотизму, любові до своєї Батьківщини, відданості своїй справі.

Основні поняття: «Коломацькі статті», «значкові й значні військові товариші».

Обладнання: портрет І. Мазепи, картки з документами та ілюстраціями, карта «Українська держава за гетьмана І. Мазепи».

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- характеризувати політичне становище Гетьманщини наприкінці XVII — на початку XVIII ст.;
- визначати основні засади внутрішньої та зовнішньої політики І. Мазепи, оцінювати діяльність гетьмана;
- давати характеристику Івану Мазепі як людині і як політику; аналізувати зміст укладених гетьманом з Російською державою «Коломацьких статей»;
- розвинути вміння на основі аналізу джерел інформації давати характеристику історичному діячу, осмислювати значення його діяльності, робити висновки та узагальнення, висловлювати власну точку зору та аргументувати її.

ХІД УРОКУ

І. Актуалізація опорних знань учнів.

Евристична бесіда

1. Як називався період в історії України, який розпочався в другій половині XVII ст.?

2. Якими процесами та подіями на території України він характеризувався?

3. З ім'ям яких гетьманів пов'язують початок і закінчення цього періоду? Чому?

4. Кого ще з гетьманів, діяльність яких припадає на цей час, ви можете назвати? У чому полягало значення їхньої діяльності?

5. Що вам відомо про гетьмана Івана Самойловича?

6. Пригадайте, між якими державами був укладений Бахчисарайський мир та яким був його зміст.

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель (розповідь супроводжує показом на карті). У другій половині XVII ст. загострюється протистояння між трьома державами: Росією, Польщею та Туреччиною. Об'єктом їхніх зазіхань були українські землі. Це призводить до ще більшого ослаблення Гетьманщини, спустошення Правобережжя, розколу українських земель. У 1681 р., намагаючись припинити протистояння, Росія та Туреччина уклали Бахчисарайський мирний договір. За його умовами під контролем Туреччини опинилися Південна Київщина, Брацлавщина та Поділля, а Росія отримала Лівобережну Україну з Києвом, Васильковом, Трипіллям, а також Запорожжя. Територія між Дністром і Бугом протягом 20 років мала залишатися нейтральною та незаселеною. Як розгорталися події надалі в російсько-польсько-турецькому протистоянні, ми з'ясуємо на сьогоднішньому уроці.

III. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу

Робота із таблицею

Під час розповіді вчителя учні складають таблицю «Умови "Вічного миру"».

«Вічний мир» між Польщею і Росією (1686 р.)
- Річ Посполита визнавала за Московським царством Лівобережну Україну, Київ, Запоріжжя, Чернігово-Сіверську землю. - Польська сторона відмовлялася від зазіхань на Київ, за що отримувала відшкодування. - Брацлавщина і Київщина ставали нейтральною зоною. - Північна Київщина, Волинь і Галичина відходили до Польщі. - Поділля залишалося під владою Туреччини

Завдання

- Між якими державами було укладено «Вічний мир»? У чому полягав його зміст? Які він мав наслідки для України?
- Покажіть на карті, як і між якими державами розподілялися українські землі за умовами цього миру.

Учитель. «Вічний мир» суттєво ускладнив становище лівобережного гетьмана І. Самойловича. До того ж сам гетьман у цей час зробив чимало помилкових кроків, які підірвали його престиж та авторитет. Безмежне користолюбство !. Самойловича, його самовладця, призначення на посади полковників найближчих родичів, підпорядкування української церкви Московському патріархові призвели до старшинської змови, яка завершилася арештом і засланням гетьмані до Сибіру. Приводом для розправи над гетьманом послужив невдалий Кримський похід.

Робота з документами

Документ 1. Зі спогадів шотландського генерала Патріка Гордона про обрання гетьманом Івана Мазепи

«25-го виступили в поле неподалік від козацького табору вибрані полки та

стрільці... Близько 10-ї години з великого табору прибув генералісимус з боярами й визначними людьми перед військо. Вони подалися до шатра..., наказали принести всі знаки гетьманської влади й покласти на малий стіл, накритий дорогим килимом... Усім козакам наказали стати кругом. По тому визначні з них подалися разом з боярами до шатра-каплиці. Після молитов, що тривали приблизно чверть години, всі вийшли з шатра. Генералісимус сказав козакам, що царі, згідно зі старим звичаєм, дозволили їм обрати вільними голосами гетьмана. Він зажадав, щоб вони ухвалили рішення. Спочатку запанувала коротка тиша. Але згодом почулися голоси, що хочуть обрати Мазепу. Це скоро поширилося, і всі почали кричати, що хочуть Мазепу на гетьмана. Генералісимус запитав визначних козаків, кого вони хотіли б мати за гетьмана.

Усі одноставно відповіли, що хочуть Мазепу». (Власов В. Історія України. 8клас: Навчальний посібник. — К.: А.С.К., 2000. — С. 186—187)

Документ 2. М. С. Грушевський про обрання гетьманом Івана Мазепи

«Тим часом на першу вість про арешт Самойловича у військо і по полках почалися розрухи против старшини: в таборі під Кодаком прилуцькі козаки вкинули свого полковника і суддю полкового в огонь і засипали землею; в Гадяцькім полку побили декого з старшини, в інших громили старшину... — приятелів гетьмана бувшого. Тому старшина спросила скорше вибрати гетьмана... Очевидно, справа вибору була облажена наперед— Іваном Мазепою. Він пообіцяв Голіцину за своє обрання 10 тис. рублів, і під впливом всесильного тоді Голіцина його кандидатура не стріла ніяких перепон». (Грушевський М. С. Ілюстрована історія України. — К.: Наукова думка, 1992. — С. 335)

Завдання

1. Порівняйте ці два документи й визначте, чи однаково автори характеризують процес обрання гетьманом Івана Мазепи. Чому?
2. Чи позначилась на церемонії виборів колоніальна московська політика щодо України? Свою відповідь обґрунтуйте.

Учитель. Своє правління новий гетьман розпочав як політик промосковської орієнтації. Про це свідчать підписані ним «Коломацькі статті», які регламентували українсько-російські відносини.

Робота з таблицею

«Коломацькі статті» 1687 р.
• Значно розширювалась російська присутність в Україні та обмежувалася козацька автономія. • Гетьман не мав права без царського указу змішувати з посад козацьку старшину. • У Батурині при гетьмані розташовувався московський стрілецький полк. • Війську Запорозькому заборонялося зноситися з чужоземними державами, вести торгівлю з Кримом. • Козацька верхівка мала сприяти українсько-російським шлюбам. • Стверджувалося, що «Малоросійський край» є частиною «их царського Пресветлого Величества Самодержавной держави»

Завдання

1. Які обмеження прав гетьмана і старшини було передбачено в «Коломацьких статтях»?
2. Чим вони відрізнялися від попередніх угод гетьманів з російським урядом?
3. Порівняйте «Коломацькі статті» 1687 р. з Глухівськими статтями 1669 р.

Далі вчитель пропонує учням детально ознайомитися з історичною постаттю Івана Мазепи за допомогою джерел інформації. На опрацювання учнями виносяться різноманітні джерела інформації: документи, спогади, уривки з праць істориків, ілюстрації. Вони повинні уважно їх проаналізувати й виконати поставлені завдання. Цей вид роботи виконується всім класом.

Історична довідка

Іван Мазепа

Народився на Київщині 1639 р. в селі Мазепинці в сім'ї українського шляхтича.

Навчався в Києво-Могилянській академії та єзуїтській колегії у Варшаві та Полоцьку, служив при дворі польського короля Яна II Казимира, певний час перебував за кордоном, де вивчав іноземні мови, військову справу, дипломатію.

Був одним із прибічників гетьмана Дорошенка, обіймав посади генерального писаря та генерального осавула.

Був гетьманом України з 1687 до 1708 року, прагнув подолати наслідки Руїни, об'єднати всі українські землі під владою одного гетьмана, зберегти українську державність, піднести господарське і культурне життя.

Але неспроможність знайти підтримку серед населення і складність зовнішньополітичної ситуації завадили здійсненню його грандіозних планів. Помер у вигнанні на території Молдавії у 1709 р.

Документ 3. М. Аркас про Івана Мазепу

«Здається, до Мазепи було прихильне козацтво. Зважаючи на його попередню службу, на те, що він знався у тогочасних справах, на те, що був добре освічений і відомий поміж козаками, то його й настановили гетьманом після Самойловича». (Козацькі ватажки та гетьмани України.-Львів, 1995.-С. 99)

Документ 4. Із листа французького дипломата Жана Балюза

«Він вельми полюбляє оздоблювати свою розмову латинськими цитатами, а щодо досконалості знання цієї мови може суперничати з найкращими нашими отцями єзуїтами. Його мова взагалі добірна й чепурна; щоправда, під час бесіди більше воліє мовчати та слухати інших. При його дворі — два лікарі німці, з якими Мазепа розмовляв їхньою мовою, а з італійськими майстрами, яких є кілька в гетьманській резиденції, говорив італійською мовою. Я розмовляв із господарем України польською та латиною, бо він запевняв мене, що недостатньо володіє французькою, хоча замолоду відвідав Париж і Південну Францію, був на прийомі в Луврі. Не знаю тільки, чи в цьому твердженні нема якоїсь особливої причини, бо

сам бачив у нього газети французькі й голландські. Розмова з ним дуже приємна: він має великий досвід у політиці, на противагу московітам, стежить і знає, що діється в чужоземних країнах. Він показував мені свою колекцію зброї, одну з найкращих, що я бачив у житті, а також добірну бібліотеку, де на кожному кроці видно латинські книжки.

Кілька разів я дуже обережно навертав розмову на сучасну політичну ситуацію. Але мушу зізнатися, що нічого певного з цього володаря не витягнути. Належить він до тих людей, які воліють або зовсім мовчати, або говорити й не сказати. Все ж таки гадаю, що навряд чи любить московського царя, бо ні слова не сказав, коли я йому скаржився на московське життя». (Власов В. Історія України. 8клас: Навчальний посібник. — К.-А.С.К., 2000. - С. 180)

Документ 5. Із листа французького дипломата Жана Балюза

«Принц Мазепа вже поважного віку... Вигляд у нього суворий, очі блискучі, руки тонкі й білі, як у жінки, хоча тіло міцніше, ніж тіло німецького рейтара, вершник з нього знаменитий у козацькій країні, де народ загалом свободолюбивий і гордий. Мало шанує тих, хто ним володіють. Привернув Мазепа козаків до себе твердою владою, великою воєнною відвагою та розкішними прийомами у своїй резиденції для козацької старшини. Я був свідком одного прийому, в якому багато дечого на польський зразок». (Сас П. М. Історія України. 16— 18ст. — Львів: Дивосвіт, 2001. — С. 206)

Документ 6. Пісня на слова І. Мазепи «Ой горе тій чайці»

Ой горе тій чайці,	Із	гнізда	забрали!
Часяці-небозі,			
Що вивела часняток	Бодай ви, чумаки,		
При битій дорозі.	На Дон не сходили,		
Ой ішли чумаки,	Що ви моїх дрібних діток		
Весело співали	В каші поварили!		
І чаєчку зігнали.			
Часнят забрали.			
А чаєчка в'ється,			
Об дорогу б'ється,			
К сирій землі припадає,			
Чумаків благає.			
- Ой ви, чумаченьки,			
Ви ще молоденькі,			
Верніть моїх часняток,			
Вони ще маленькі!			
- Ой чаєчко наша,			
Неправдонька ваша,			
Поварили часняток,			
Добра була каша!			
- Бодай ви, чумаки,			
Щастя не діждали,			
Бо ви моїх дрібних діток			

Завдання

1. На підставі джерел інформації визначте відомості, що свідчать про високий рівень освіченості та великий політичний досвід гетьмана Мазепи.

66367872. Схарактеризуйте його риси характеру.

66367873. Як ви вважаєте, чому саме І. Мазепу було обрано гетьманом на Лівобережжі вданій політичній ситуації?

66367874. Які особисті якості сприяли його тривалому перебуванню при владі?

Учитель. Вже на початку гетьманування доля підготувала Мазепі серйозне випробування. У 1689 р. на російський трон заступає новий цар – Петро І. Домігшись аудієнції царя, він підніс йому щедрі дари (тільки шабля, подарована Петру І, коштувала 2 тис. крб.), а демонстрацією покори (стояв навколішки перед царем, доки його силою не підвели), критикою його попередніх патронів («лютий ворог князь Голіцин») гетьман досяг своєї мети і завоював прихильність російського царя. Пізніше Петро І зауважить у розмові з І. Мазепою: «Коли б у мене всі слуги були схожі на тебе, я був би найщасливішою людиною на землі!»

Завдання

1. Прокоментуйте факти, викладені в розповіді.
2. Чим можна пояснити дії Івана Мазепи?
3. Як ви оцінюєте таку його поведінку? Сформулюйте свою думку з цього питання.

Робота в групах

Далі учні поділяються на групи і, працюючи з джерелами інформації, з'ясовують внутрішню і зовнішню політику гетьмана Івана Мазепи. Цей вид роботи доцільно поєднати з розповіддю вчителя та демонстрацією карти.

1-а група

Політика Івана Мазепи	
Зовнішня	Внутрішня
- Намагався зберегти автономію України. На початку свого гетьманування великі надії в цьому покладав на Москву. А згодом став протидіяти наступу російського уряду на українську автономію. - Сподівався об'єднати під своєю владою всі українські землі, поширивши владу гетьмана на Правобережну Україну, що була під владою Польщі, і степову Україну, якою володіли Крим і Туреччина. - Негативно ставився до союзу з Польщею та Туреччиною	- Розбудувати Україну за західноєвропейським зразком, зберігши при цьому козацький устрій. - Намагався піднести роль гетьмана, козацької старшини, продовжив створення козацької еліти – крім бунчукових товаришів, в його оточенні з'явилися значкові її значні військові товариші. - Проводив велику культурно-освітню політику, дбав про розвиток освіти, науки, мистецтва, книгодрукування. - Період його гетьманування – це час відродження України, час її економічного, політичного й культурного поступу

Завдання

1. Яку внутрішню політику проводив Іван Мазепа? Якою була його основна мета в цьому напрямку?
2. Визначте основні засади його зовнішньої політики.
3. На яку з держав він орієнтувався на початку свого гетьманування? Чому?

2-а група

Документ 7. О. Субтельний про культурно-просвітницьку діяльність Івана Мазепи

«...Мазепа скеровує значну частину своїх прибутків на розвиток релігії та культурних установ. Ревний покровитель православ'я, він будує по всій Гетьманичині цілу низку чудових церков, споруджених у пишному стилі, що його часом називають мазепинським, або козацьким, бароко. За Мазепиною гетьманування Києво-Могилянська академія змогла завдяки його підтримці спорудити нові корпуси і збільшити до 2 тис. кількість студентів. Крім того, він заснував багато інших шкіл і друкарень, щоб «українська молодь могла в повну міру своїх можливостей користуватися благами освіти». {Субтельний О. Україна. Історія. - К.-Львів, 1991. - С. 147-148)}

Завдання

1. У чому полягала культурно-просвітницька політика гетьмана І. Мазепи?
2. Як ви вважаєте, культурницька діяльність І. Мазепи — це меценатство чи один із напрямів його загальнодержавної політики? Свою думку обґрунтуйте.
3. Розгляньте споруди, які були зведені за кошти Івана Мазепи, і визначте основні риси мазепинського бароко.

3-я група

Документ 8. М. Аркас про другий Кримський похід

«У березолі (березні) 1689 р. 112 000 московського війська, знов під проводом князя Голіцина, виступило у похід, а 20 квітня пристав до них і гетьман з козаками. 20 травня дійшли до Перекопу, але останні дні були дуже важкі для московського війська через спеку і через те, що татари покидали й попалили свої села, — ніде не було ніякого пристановища. Голіцин побачив, що дуже довго стояти перед Перекопом незручно, то й почав перемовлятися з Кримським ханом, але ні до чого вони не домовилися, і другого дня Голіцин повернув назад. Татари своїми наскоками іззаду дуже турбували військо. 24 червня дійшли так до берегів річки Коломак, і звідтіль Мазепа зі своїм військом повернув на Гетьманичину, а Голіцин пішов до Москви». (Козацькі ватажки та гетьмани України. - Львів, 1991. - С. 100)

Завдання

1. Як ви вважаєте, з якою метою Москва організувала другий Кримський

похід?

2. Які наслідки він мав?

IV. Узагальнення та систематизація знань

Узагальнюючі завдання

1. Які особисті якості сприяли тривалому перебуванню Івана Мазепи при владі?
2. Наведіть факти, які свідчать про високий рівень освіченості гетьмана та його великий політичний досвід.
3. Назвіть основні напрямки його внутрішньої і зовнішньої політики.
4. Дайте характеристику Івану Мазепі як людині і як політику.

V. Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
2. Скласти історичний портрет І. Мазепи.
3. Одному учневі підготувати повідомлення про Семена Палія.

Тема. Правобережна Україна наприкінці XVII - на початку XVIII ст.

Мета: охарактеризувати політичне становище Правобережної України наприкінці XVII - на початку XVIII ст.; визначити причини, хід та наслідки повстання під керівництвом Семена Палія; розвивати в учнів уміння давати характеристику історичному діячеві, пояснювати значення його діяльності, робити певні висновки й узагальнення, вміти виділяти головне та другорядне, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, висловлювати власну точку зору й аргументувати її.

Обладнання: карта «Українська держава за гетьмана І. Мазепи».

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- характеризувати політичне становище Правобережної України наприкінці XVII — на початку XVIII ст.;
- пояснювати причини та наслідки повстання 1702—1704 рр.;
- показувати на карті місця найважливіших подій на Правобережжі;
- характеризувати історичні постаті Івана Мазепи та Семена Палія;
- розвинути вміння давати характеристику історичному діячеві, пояснювати значення його діяльності, робити певні висновки та узагальнення, виділяти головне й другорядне, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, висловлювати власну точку зору й аргументувати її.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів

Графічний диктант

Позначте правильні твердження знаком «+», а неправильні знаком — «—».

1. "Вічний мир» був укладений між Туреччиною і Росією у 1687 році.
2. «Вічний мир» суттєво покращив становище лівобережного гетьмана І.Самойловича і сприяв посиленню його влади у Гетьманщині.
3. Після невдалого Кримського походу 1687 р. старшинська верхівка передала князю Голіцину листа, в якому звинуватила Самойловича у зраді.
4. 25 липня 1688 р. на козацькій раді, що відбулася на річці Коломак, гетьманом Лівобережної України було обрано генерального писаря Івана Мазепу.
5. «Коломацькі статті» регламентували українсько-польські відносини.
6. «Коломацькі статті» значно розширювали російську присутність в Україні та обмежували козацьку автономію.
7. Іван Мазепа був гетьманом України з 1687 до 1708 року, прагнучи подолати наслідки Руїни, об'єднати всі українські землі під владою одного гетьмана, зберегти українську державність, піднести господарське і культурне життя.

8. І. Мазепа хотів розбудувати Україну за західноєвропейським зразком, зберігши при цьому козацький устрій.

9. У березні 1691 р. московське військо під проводом князя Голіцина виступило у другий Кримський похід, пристав до них і гетьман І. Мазепа з козаками.

10. Мазепа намагався піднести роль гетьмана, козацької старшини, продовжив створення козацької еліти — в його оточенні з'явилися значкові й значні військові товариші.

Бесіда за запитаннями

1. Пригадайте умови Бахчисарайського договору і «Вічного миру».

2. Які наслідки вони мали для Правобережної України?

66367920. До складу яких держав входили землі Правобережжя наприкінці XVII ст.? Покажіть їх на карті.

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Після поразки Української революції подальшу долю українських земель визначали сусідні держави — Польща, Росія та Туреччина. Згідно з умовами Бахчисарайського договору (1681), територія між Дністром і Бугом 20 років мусила запишатися нейтральною й незаселеною. Проте Польща і Туреччина вдалися до колонізації цих земель.

III. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу

Розповідь учителя

Ян Собеський видав 1684 р. універсал, що дозволяв козацькі поселення на південь від Росі. Наступним кроком Польщі стала ухвала сейму 1685 р. про поновлення на території колишніх українських полків козацьких прав та вольностей, внаслідок якої відродилися Богуславський, Брацлавський, Корсунський та Білоцерківський полки.

Яну Собеському потрібне було сильне козацьке військо. Він розумів, що без нього важко буде захистити Річ Посполиту від турецько-татарської загрози, а також утримати у своїх руках правобережні українські землі. Тому король вирішив узаконити територіальне козацьке військо на землях Правобережної Наддніпрянщини.

Протягом 1684—1685 рр. було створено чотири територіальні козацькі полки.

Богуславський полк очолив полковник Самусь (Самійло Іванович), Брацлавський полк очолив Андрій Абазин, Корсунський — Захар Іскра, Фастівський (Білоцерківський) — Семен Палій.

Відновлення козацького устрою на Правобережжі спричинило швидке заселення українських земель, що були спустошені безперервними війнами. Створення козацьких полків у Правобережній Україні відроджувало традиції національного державотворення в цьому регіоні.

Завдання

Як ви думаєте, чому польський уряд дозволив відновити козацтво на Правобережній Україні?

Робота з таблицею

Передумови відродження козацтва на Правобережжі

- Родючість земель правобережжя, сприятливі кліматичні умови.
- Потреба Польщі у сильному козацькому війську для захисту Правобережжя від турецько-татарської агресії.
- Необхідність тримати в покорі українське населення

Учитель. Після завершення війни між Польщею та Туреччиною у 1699 р. потреба у козацькому війську зникла, і тому польський сейм прийняв рішення про ліквідацію правобережного козацтва.

У 1699 р. Річ Посполита й Османська імперія підписали Карловицьке перемир'я. За ним турки відмовилися від претензій на Правобережну Україну. Для польської шляхти відкрилася дорога до своїх колишніх маєтків. Козацтво стало кісткою в горлі для шляхтичів і польської влади.

У 1699 р. сейм прийняв ухвалу про ліквідацію козацького війська на території Правобережжя. Гетьманові Самусю, полковникам Палію, Абазину, Іскрі та Барабашу наказали розпустити полки. Проте Семен Палій та інші полковники не підкорилися. Невдовзі в руках Палія опинилося Київське і Брацлавське воєводства. Розпочалася запекла боротьба проти польського панування.

Завдання

Якими були причини національно-визвольного повстання на Правобережжі у 1702—1704 рр.?

Далі заслуховується повідомлення одного з учнів про Семена Палія і починається робота з історичною довідкою. У разі необхідності учитель доповнює розповідь учня.

Історична довідка

Семен Палій

Справжнє прізвище Гурко. Народився в містечку Борзна на Чернігівщині в міщанській родині.

Навчався в Києво-Могилянській колегії, в 70-х роках XVII ст. подався на Запоріжжя, де відзначився військовими та організаторськими здібностями.

Загін козаків, ним очолюваний, брав участь у розгромі турків під Віднем, за ці події отримав прізвисько «віденський богатир». У 1685 році разом з А. Абазином і З. Іскрою отримав дозвіл перейти на малозаселену територію Правобережжя. Під його проводом частина Правобережжя фактично звільнилася з-під влади польської шляхти, тут було запроваджено полково-сотенний устрій.

У 1699 р. польський уряд прийняв постанову про ліквідацію козащини, що призвело до розгортання на Правобережжі національно-визвольного повстання

під проводом С. Палія, яке поширилося на значну територію.

Август II звернувся до Москви з проханням допомоги придушити повстання. З цією метою війська І. Мазепи ступили на Правобережжя, зайняли Київщину і Волинь. 1704 р. С. Палій був заарештований, засланий до Сибіру.

Учитель. Палій звернувся до царя, а також І. Мазепи з пропозицією приєднати Правобережжя до Гетьманщини. Проте російський уряд відхилив цю пропозицію, оскільки боявся порушувати умови «Вічного миру» 1686 р.

Польська ж шляхта була невдоволена зміцненням козацьких порядків на Правобережжі. Періодично виникали сутички козаків Палія з польськими підрозділами. На межі ХУІІ-ХУІІІ ст. ці сутички переросли у справжню війну. Визвольну боротьбу проти польсько-шляхетського панування аж до середини 1704 р. очолював Палій.

Повстання проти польського панування вибухнуло влітку 1702 р. на Правобережжі. Сучасники називали його «другою Хмельниччиною». Розпочалося воно з селянських заворушень на Поділлі і Брацлавщині. (Показати ці території на карті). Потім вогонь повстання охопив Київщину та Східну Волинь, Білу Церкву. До повстання приєдналися Самусь, А. Абазин, З. Іскра та інші козацькі ватажки. Очолив боротьбу С. Палій. Майже всі правобережні землі опинилися в руках повстанців. Поляки утримували лише Волинь.

У січні 1703 р. польський уряд кинув на придушення повстання великі каральні війська. Самусь змушений був відступити з Поділля на Київщину.

Київщина залишалася під контролем Палія і Самуся. Навесні 1704 р. повстання розгорілося з новою силою. Палій та інші керівники повстання вирішили присягнути на вірність російському цареві й українському гетьманові. Росія не наважилася відкрито приєднати Правобережжя, щоб не порушувати «Вічний мир» (Польща була її союзницею у війні проти Швеції).

Російські війська з козаками І. Мазепи виступили в похід у Польщу на допомогу польському королю проти шведів. Із вступом Мазепи на Правобережжя навесні 1704 р. повстанню було покладено край. Правобережні землі фактично підпорядкувалися українському гетьманові. Були створені нові полки.

Робота з документом

Документ. М. Аркас про похід І. Мазепи на Правобережжя

«...У квітні 1704 року цар наказав Мазепі виступати з України з усім військом на поміч польському королеві. Мазепа... коло Києва перейшов Дніпро і 15 червня отаборився коло Павлочі; сюди ж прибув до нього із своїми полочанами і Семен Палій... Мазепа вітав його приязно, а тим часом нишком листувався з князем Головіним. 10 липня він покликав Палія і став дорікати йому, що його козаки свавільно розправляються з... панамі і не се скаржиться король. «На те вони люди вольні, — одказав Палій. — Що я з ними подію?» Тоді гетьман переказав йому царське бажання, щоб він їхав у Москву. «Нема чого мені туди їхати», — одмовив Палій і хотів іти до свого обозу, але Мазепа не пустив його і зараз написав про се Головінові, а 24 серпня сповіщав його, що під караулом од-провадив Палія... у Батури...» (Козацькі ватажки та гетьмани України. - Львів, 1991. - С. 102-103)

Завдання

1. Яку роль відіграв у національно-визвольному повстанні на Правобережжі Іван Мазепа?

2. Як ви розцінюєте вчинок Івана Мазепи? Подумайте, якими мотивами він керувався, беручи участь у придушенні повстання?

3. Запропонуйте свій варіант розв'язання даної ситуації.

Останнє завдання виконується за допомогою вправи «два – чотири - разом». Спочатку йде обговорення завдання в парах, потім у малих групах по чотири учні, а далі — у великих групах (їх може бути 2-4 залежно від кількості учнів у класі). Далі кожна група презентує свій варіант вирішення даної проблеми. Цілком можливо, що вданому випадку може виникнути дискусія, оскільки групи можуть запропонувати різні варіанти розв'язання ситуації. Після обговорення слід прийняти узгоджуюче рішення.

Висновок. Іван Мазепа взяв участь у придушенні повстання, керуючись загальнодержавними інтересами:

а) він побоювався селянських заворушень на Лівобережжі, що могло призвести до послаблення його влади;

б) дбав про зміцнення гетьманської влади в Україні;

в) намагався об'єднати під своєю булавою землі по обидва береги Дніпра: Лівобережну і Правобережну Україну.

Учитель. Після поразки повстання починається активне відновлення польсько-шляхетських порядків на Правобережжі. Землі регіону знову були поділені на Брацлавське, Волинське, Київське та Подільське воєводства. Відновивши свою владу над землями Правобережжя, магнати зрозуміли, що умовою їхнього збагачення є відродження та господарське піднесення краю. Саме тому вони почали створювати в межах своїх володінь «слободи», у яких селяни на певний час звільнялися від податків. Проте закінчення пільгових років, вимоги землевласників виконувати панщину та натуральні повинності, які супроводжувалися посиленням наступу уніатства на права православних, постійно спричиняли соціальне напруження на Правобережжі.

IV. Узагальнення та систематизація знань Робота в групах за методом «Дерево рішень»

Клас поділяється на дві групи. Одна група досліджує питання «Значення повстання під проводом Семена Палія», а друга група — «Значення діяльності Семена Палія». «Дерево рішень» може мати такий вигляд.

Значення повстання	Значення діяльності С. Палія
Селянсько-козацьке повстання 1702-1704 рр. на Правобережжі мало національно-визвольний характер. Повстанці боролися за возз'єднання Правобережжя з Гетьманщиною. Об'єктивно повстання сприяло тому, що на певний час значна частина Правобережжя фактично була возз'єднана із Гетьманщиною	Палію належить велика заслуга у відродженні української державної традиції на Правобережжі. Він зробив неабиякий внесок у заселення українських земель цього регіону, а також очолив визвольну боротьбу проти польського панування за возз'єднання Правобережної України з Гетьманщиною

V. Домашнє завдання. Опрацювати відповідний матеріал за підручником. Скласти історичний портрет С. Палія. Одному учневі підготувати повідомлення про Полтавську битву.

Розробка уроку 8 клас Історія України

Тема. Україна в подіях Північної війни

Мета: визначити, яке місце посідала Україна у подіях Північної війни, охарактеризувати хід та наслідки повстання гетьмана Івана Мазепи проти Росії, визначити місце гетьмана Івана Мазепи в українському національно-визвольному русі; розвивати в учнів уміння давати характеристику історичним особам, визначати їх місце в історії України, удосконалювати навички роботи з історичними джерелами, вміння вести дискусію, висловлювати власну точку зору й аргументувати її, вчити учнів культури спілкування.

Основні поняття: «Північна війна», «Полтавська битва».

Обладнання: карта «Українська держава за гетьманування Івана Мазепи», картки з документами та ілюстраціями.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- визначити, яке місце відігравала Україна в подіях Північної війни;
- пояснювати причини повстання І. Мазепи проти московського царя;
- аналізувати зміст українсько-шведського договору;
- визначати наслідки Полтавської битви для України;
- оцінювати діяльність українського гетьмана та старшини в боротьбі за відновлення державних прав;
- визначати хронологічну послідовність основних подій;
- розвинути вміння давати характеристику історичним особам, визначати їх місце в історії України;
- удосконалити навички роботи з історичними джерелами, вміння вести дискусію, висловлювати власну точку зору й аргументувати її; навчити культури спілкування.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів

Евристична бесіда

1. За-яких обставин Іван Мазепа обирається гетьманом Лівобережної України?
2. Охарактеризуйте основні напрямки його внутрішньої і зовнішньої політики.
3. Якої зовнішньополітичної орієнтації дотримувався Мазепа на початку свого гетьманування? Чому?
4. Як ви вважаєте, чому Івана Мазепу називали «вітчимом України»?

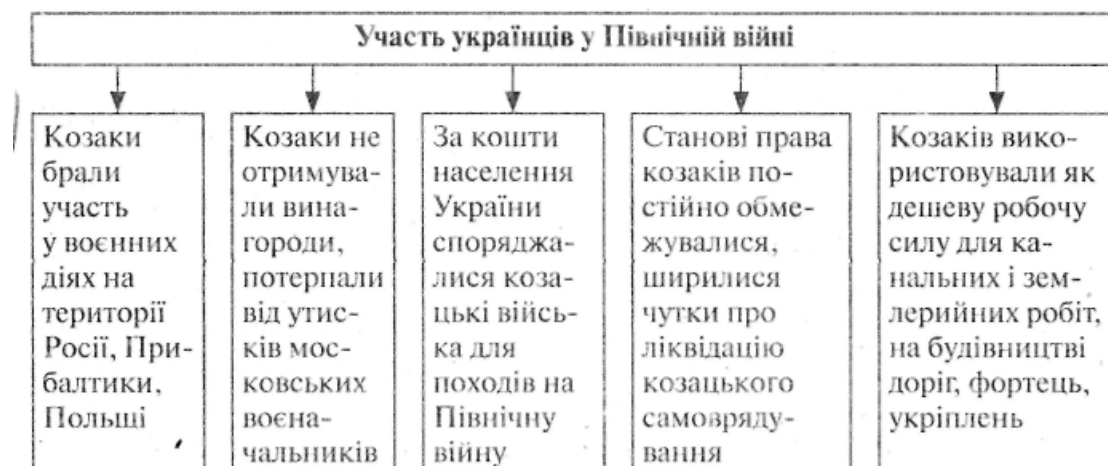
II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. У серпні 1700 р. Росія розпочала війну проти Швеції за вихід до Балтійського моря й утвердження в Прибалтиці. Ця війна дістала назву Північної. Українські козаки вимушені були воювати за інтереси Росії і брати безпосередню участь у війні.

III. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу

Робота з текстом підручника (за допомогою вправи «Карта понять, ідей»)

Працюючи з текстом підручника, учні складають схему.

Учитель. У 1706 р. Іван Мазепа завдяки посередництву польського короля Станіслава Лещинського розпочав таємні зносини зі шведським королем Карлом XII. У вересні 1707 р. уже був готовий проект українсько-шведського договору, а на початку наступного року представник гетьмана уклав спільну угоду з польським і шведським монархами. 25 жовтня, залишивши в Батурині невелику залогу, разом з 4-тисячним і військом вирушив на зустріч з Карлом XII, який вирішив наступати на Москву через територію України. Зустріч відбулася 29 жовтня у шведському таборі. Між українцями та шведами був укладений договір.

Робота з документами

Документ 1. Із записів принца Максиміліана Емануїла, учасника походу Карла XII (1709)

«Уже здавна він (Мазепа) був ображений на свого покровителя царя, і тому він вирішив... перейти зі своїм військом до Карла і прийняти сторону Станіслава; він декілька разів шукав уже тоді приязні короля та пропонував йому свої послуги... (Баханов К. О. Дослідницька робота учнів на уроках історії. — Харків: ВГ «Основа», 2004. — С. 132)

Документ 2. З промови Івана Мазепи перед Запорозьким військом (26 березня 1708 р.)

«...Бог мені свідок, що, віддаючись у руки шведського короля, я роблю це не з легковажності і не з приватних інтересів для себе, а з любові до вітчизни. У мене немає ні жінки, ні дітей: я міг би податися в Польщу або будь-куди й спокійно перебувати там решту днів мого життя; але, управляючи стільки часу Україною із дбалистю і відданістю, наскільки вистачило мені здібностей, я за обов'язком честі та сердечної любові не можу, згорнувши руки, лишити цей край на свавільство несправедливого гнобителя. Мені добре відомо, що цар має намір переселити нас усіх в інший край, а вас, запорожці, всіх обернути в драгунів і ваші житла зруйнувати дощенту. Якщо ви, запорожці, ще зберегли вашу вольність, то цим зобов'язані тільки мені, Мазепі. Якби царів намір здійснився, ви

всі були б пов'язані, закуті й спроваджені на Сибір. Уже Менишиков вирушав зі страшною силою війська і треба визнати особливу опіку Провидіння над нами, що саме в цю пору шведський король вступив у наш край і подав усім доброзичливим людям надію на визволення від гнобителів. Я вважаю за свій обов'язок удатися до шведського короля і сподіваюся, що Бог, який убезпечив нас, допоможе нам скинути з себе ганебне ярмо». (Баханов К. О. Дослідницька робота учнів на уроках історії. — Харків: ВГ «Основа», 2004. — С. 134—135)

Документ 3. Із промови гетьмана Мазепи до урядників військових і цивільних напередодні розриву з Москвою

«Ми стоїмо тепер, братіє, між двома проваллями, готовими нас пожерти, коли не виберемо для себе шляху надійного, щоб їх оминати. ...Коли король шведський, завше переможний, подолає царя російського і зруйнує царство його, то ми з волі переможця неминуче будемо примислені до Польщі і віддані в рабство полякам.

А як допустити царя російського вийти переможцем, то вже лиха година прийде до нас од царя того, бо ви бачите, що,., прибравши собі владу необмежену, карає народ той своєвільно, і не тільки свобода і добро народне, але й саме життя його підбиті єдиній волі та забаганці царській.

Отже, зостається нам, братіє, з видимих зол, які нас спіткали, вибрати менше, щоб нащадки наші, кинуті в рабство, ... наріканнями своїми та прокляттями нас не обтяжили». (Тараненко М. Г. Девітас Ф. Л. Історія України: Навчальний посібник для 8 класу. — К.: Фаренгейт, 2000. - С. 194)

Робота за таблицею

Умови українсько-шведського договору
- Україна стає незалежною і вільною. Всі землі, загарбані Москвою, повертаються назад Україні. - Шведський король зобов'язувався захищати Українську державу від ворогів, коли про це попросить гетьман. - Мазепа стає довічним князем України. - Шведський король не має права претендувати на посаду князя в Україні, але для стратегічних потреб шведське військо має право займати п'ять українських міст: Стародуб, Мглин, Батурин, Полтаву, Гадяч

Завдання

1. Що об'єднує всі ці документи?
2. На яких умовах І. Мазепа домовився з Карлом XII?
3. Що змусило Мазепу піти на угоду з шведами? Висловіть свою думку щодо цього.
4. Як ви вважаєте, яким чином угода Мазепи була сприйнята на Україні?

Учитель. Чи можна вважати дії Мазепи зрадою союзу з Росією, зрадою української державності? Метою російської політики на українських землях було намагання підім'яти під себе гетьманську владу, максимально обмежити, а надалі

й скасувати автономію України.

Робота в групах

Далі учні продовжують працювати над питанням про воєнно-політичні акції Петра I проти українців, але цього разу вони працюють у групах. Кожна група отримує завдання для роботи з джерелами інформації.

1-а група

Документ 4. М. Аркас про зруйнування Батурина

«30 жовтня у Погребках, де стояв цар табором, була військова рада; на ній ухвалено взяти й зруйнувати Батурин. 31-го Менишков прибув із військом до гетьманської столиці і почав перемовлятися з полковником Чечелем, але ні до чого не договорилися, а козаки завзято гукали з мурів: «Усі тут помремо, а в столицю не пустимо!» Завзято одбивалися козаки од московського війська. Коли се 1 листопада уночі один з полкових старшин Прилуцького полка, Іван Ніс, прийшов до Менишкова і розказав йому, що знає потайну хвіртку — нею можна увійти у Батуринський замок. Через сю зраду загинув Батурин. Менишков з частиною війська на поліг з усієї сили з противного боку Батурина, де скупчилося обороняти місто усе військо козацьке, а тим часом остання частина москалів пробралася через тайник у замок. Щойно чутка ся розійшлася, як городяни під проводом дякона і його дочки, кинулися вибивати москалів з тайника. Але було вже пізно, і Менишков узяв гетьманську столицю, спалив її. Усіх жителів, старих і малих, жінок і дітей, перебито до одного, частину старшин замордовано лютими карами, трупи їх прив'язано до дощок і пущено униз по річці Сейму на знак того, що Батурин загинув; останніх із старшин... закували у кайдани і повезли до Глухова. ... Привезених у Глухів старшин мордували і колесували». (Козацькі ватажки та гетьмани України. — Львів, 1991. — С. 109)

Завдання

Як ви вважаєте, знищення Батурина та його мешканців було лише помстою російського царя? А які ще цілі переслідував Петро I? Відповідь обґрунтуйте.

2-а група

Документ 5. М. Аркас про показову «страту» Івана Мазепи й обрання нового гетьмана

«5-го листопада скидали Мазепу з гетьманського уряду, — справляли се так, як у театрі: спорудили шибеницю і винесли опудало, — ніби то самого Мазепу; на опудало повісили орден Андрія Первозваного, вичитали над ним усе те, що робив для гетьмана цар, усю до його царську ласку, а тоді прочитали усі провини гетьмана проти царя. Менишков і Головкін вийшли на поміст і роздерли патент на чин Кавалера ордена, з опудало здерто орден Андрія Первозваного, а кат зачепив його канатом і повісив на шибениці.

6-го листопада була рада; на ній стверджено за гетьмана Стародубського полковника Івана Скоропадського, котрого заздалегідь призначив цар Петро. Старшина хотіла було обрати за гетьмана Полуботка, але цар не пристав на се, кажучи, що Полуботок дуже хитрий і що з нього може вийти другий Мазепа.

11-го листопада приїхав у Глухів Київський митрополит Іоасаф із духовенством і 12-го, після молебну, на котрому був і цар, виголошено анафему і вічний прокльон зрадникові Мазепі. При тому митрополит ударив своїм жезлом

портрет Мазепи у груди, а духовенство і клір, обернувши свічки до портрета, співали: «Анафема, анафема, анафема!» (Козацькі ватажки та гетьмани України. — Львів, 1991. — С. 109—110)

Завдання

1. Як ви вважаєте, з якою метою була здійснена церемонія «страти» Івана Мазепи?

2. Про що свідчить проголошення церковного прокляття Івану Мазепі?

3-я група

Документ 6. Д. Дорошенко про зруйнування Чортомлицької Січі

«...Цар Петро вислав військо на Запорозжя. У цьому війську був і полковник прилуцький Галаган, який зрадив Мазепу і пристав до царя.

Сам колишній запорожець, Галаган провів москалів аж на саму Січ, що була тоді над річкою Чортомликом. На Січі було небагато козаків, але вони хоробро відбивали всі московські атаки. Москалі взяли січовиків зрадою з допомогою Галагана. Незважаючи надане слово, що тим, хто піддається добровільно, не буде ніякого лиха, москалі вирізали всіх запорожців, які піддалися; більшу частину полонених вимордували найлютішими муками. Січ спалили дощенту й зруйнували весь запорозький край». {Дорошенко Д. [анорія України. — К.: Освіта, 1993)}

Завдання

1. За що була зруйнована Чортомлицька Січ?

2. Як це відбувалося?

Учень, який отримав випереджальне завдання, виступає з повідомленням про Полтавську битву.

Робота з історичним текстом, ілюстраціями про Полтавську битву, картосхемою битви

Документ 7. Д. Дорошенко про Полтавську битву

«Карл задержався на кілька тижнів під Полтавою, Петро стягнув сюди своє військо, яке 27 червня 1709 року прийшло до страшного бою. Москалі перемогли потомлене і змучене шведське військо; їх було вдвічі більше, як шведів, та й артилерії мали вони вдсятеро більше. Карл був поранений у сутичці ще за кілька днів до генерального бою, і 27 червня його носили на носилках. Вороже ядро розірвалося коло нього, він упав на землю, і шведи подумали, що його вбито. Це викликало серед них паніку, і бій був програний. Карл з Мазепою подалися швидше до Дніпра й переправилися коло Перевалочної, помандрували степами й утекли до Бендер, що були під турецькою владою. З ними втекла старшина, запорожці й кількасот шведів. Недобитки шведської армії дійшли з-під Полтави аж до Дніпра, але тут мусили здатися, бо не було чим переправитись, а ззаду вже напирали москалі. Грізна колись шведська армія перестала існувати». {Дорошенко Д. Історія України. - К.: Освіта, 1993. - С. 150)}

Завдання

1. Які моменти Полтавської битви зображені на ілюстраціях?

2. Охарактеризуйте наслідки Полтавської битви для України.

Питання про місце Івана Мазепи в національно-визвольному русі вивчається шляхом проведення узагальнюючої бесіди з учнями. Учні висловлюють свої думки щодо цього питання, а потім роблять висновок.

Висновок. Гетьманування Івана Мазепи — це одна із славних сторінок в історії боротьби українського народу за свою державну незалежність. Сам Іван Мазепа є видатною історичною особистістю: розумний політик, тривалий час утримував владу в Гетьманщині, яка була розорена.

IV. Узагальнення та систематизація знань

V. Домашнє завдання

4. Опрацювати відповідний матеріал підручника.
5. Скласти історичний портрет І. Мазепи.
6. Одному учневі підготувати повідомлення про Семена Палія.

Розробка уроку 8 клас Історія України

Тема уроку; Політика Івана Скоропадського; Павло Полуботок; реформи Данили Апостола.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань учнів

Евристична бесіда

1. Що вам відомо про Полтавську битву? Якими були її наслідки для України?
2. За яких обставин гетьманом України було обрано Івана Скоропадського?
3. Яка доля спіткала «гетьмана у вигнанні» П. Орлика? У чому полягало значення його діяльності?

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Хвиля репресій, розгром Батурина були першою реакцією Петра I на перехід І. Мазепи до шведів. Після цього кроку гетьмана російський цар вирішив остаточно «прибрати Україну до рук».

У 1708 р. під тиском царя гетьманом було обрано літнього І. Скоропадського (1708—1722). Гетьман звернувся до царя з проханням підтвердити традиційні права та вольності, до яких додав ще декілька пунктів. Відповідь Петра I була короткою й однозначною: «Українці й так мають з ласки царя стільки вольностей, як жоден народ у світі». Після цього розпочинається форсований наступ на українську автономію.

Проблемне завдання

На конкретних прикладах доведіть, що у 1708—1728 рр. відбувався форсований наступ російського уряду на українську автономію.

Відповідь на питання учні дають у кінці уроку.

III. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу

Оскільки матеріал даної теми має значний обсяг, то розгляд всіх питань відбувається за допомогою методу «Ажурна пилка». Після актуалізаційного моменту учні декілька хвилин працюють у «домашніх» групах, обмінюючись думками стосовно тих завдань, які вони виконували вдома.

Діяльність гетьмана Івана Скоропадського можна розпочати з опрацювання історичної довідки й документа.

Історична довідка

Іван Скоропадський

Народився 1646 р. в Умані, походив з козацько-старшинського уряду. Був військовим канцеляристом у гетьмана І. Самойловича, генеральним бунчужним, генеральним осавулом, полковником Стародубського полку.

Прихильно ставився до гетьмана Мазепи, але на бік шведів з ним не перейшов.

Підготував проект нової міждержавної угоди з Росією «Решетилівські статті», що передбачали зміцнення державного становища Гетьманщини, однак не були затверджені Петром І. За його правління російський уряд значно обмежив державні права Гетьманщини.

Протягом свого правління намагався протестувати проти колоніальної політики царського уряду та обстоював залишки автономії Гетьманщини, проте, позбавлений реальної влади, він не міг вплинути на становище в Україні. Помер у 1722 р., похований у монастирі під Глуховом.

Завдання

Дайте характеристику правлінню Скоропадського. Яке значення мала його діяльність для України?

Робота з документом

Для вивчення питання про діяльність Малоросійської колегії та боротьбу старшини за відновлення державних прав України доцільно буде використати документи.

Документ 1. М. Грушевський про створення Малоросійської колегії

«...Цар у 1722 році приготував новий удар українській автономії. При гетьмані поставлена була рада, так звана «малоросійська колегія», з шести великоросійських старших офіцерів, з тих гарнізонів (зalog), що стояли на Україні з бригадиром Вельяміновим у головах. Ця колегія мала пильнувати суддів і приймати скарги на всякі суди та уряди українські — навіть на найвищий військовий суд і військову (гетьманську) канцелярію. Мала наглядати, щоб від старшини не були кривди і тісноти козакам і посполитим, і за порозуміння з гетьманом робити против того всякі заходи. Мала стежити за гетьманською канцелярією і всяким писанням, що туди входять і звідти виходять. Мала пильнувати всяких доходів українських, приймати їх від війтів і урядників і видавати на військові і всякі інші потреби. Але про всякі непорядки мала доносити просто сенатові. Таке небувале розпорядження цар Петро у своїм указі пояснював непорядками гетьманськими в канцелярії і в суді, і в зборі доходів, і старшинськими кривдами: що у козаків і посполитих землі забирають, в кріпацтво повертають». (Грушевський М. Ілюстрована історія України. — К.: Наукова думка, 1992. — С. 363)

Запитання

1. Чим Петро І пояснював необхідність створення Малоросійської колегії? Чи так це було насправді? Свою відповідь обґрунтуйте.

66368064. Якими були повноваження Малоросійської колегії?

66368065. Про що свідчить сам факт утворення цього органу влади?

Завдання

1. На основі даного документа схарактеризуйте діяльність Малоросійської колегії.

2. Які наслідки мала така діяльність для України?

3. Чи згодні ви з думкою, що Малоросійська колегія започаткувала реальний процес ліквідації української державності? Свою відповідь аргументуйте.

Знайомство з діяльністю наказного гетьмана Павла Полуботка починається з

роботи над історичною довідкою, а потім учням пропонується проаналізувати ще й документ.

Історична довідка

Павло Полуботок

Народився у 1660 р., походив із козацько-старшинського роду, навчався в Києво-Могилянській академії.

Служив у козацькому війську, брав участь у старшинській змові проти І.Мазепи, за що був позбавлений маєтностей й усунений від державної діяльності.

З 1706 р. — полковник чернігівський, у 1708 р. був претендентом на гетьманство, у 1722 стає наказним гетьманом після смерті І. Скоропадського.

Активно підтримував домагання української старшини відновити гетьманство та ліквідувати Малоросійську колегію. Був викликаний Петром І до Петербурга, де вручив йому петицію про відновлення державних прав України.

У 1723 р. був заарештований та ув'язнений у Петропавловській фортеці, де й помер 18 грудня 1724 р.

Документ 2. Промова Павла Полуботка, виголошена Петру І.

«Посилаючись на фальшиві принципи, ви поставили себе над законами, бажаючи знищити привілеї, які ваші попередники й ви самі, Ваше Величносте, урочисто підтвердили. Ви намагаєтесь накласти свавільні податки на народ, чю свободу ви самі визнали. Ви не вагаєтесь використовувати на найтяжчих і найбільш принизливих роботах козаків, силуючи їх, ніби вони є ваші раби, копати канал, який ви наказали зробити у вашій країні. А найприкріше для нас те, що ви хочете позбавити нас найдорогоціннішого нашого права, а саме — вільно самим обирати собі наших гетьманів та проводирів. І замість того, щоб лишити суддям нашого народу можливість чинити правосуддя над їхніми співвітчизниками, ви ставите над нами суддями підданих Великороси, які не знають або не бажають знати наші права та привілеї, безперестанку порушують їх при будь-якій можливості, пригнічуючи нас. Невже, відмовляючи нам у правосудді, Ваша Величність зможе засвідчити Богові вдячність за всі успіхи, які Він вам дарував?» (Ж.-Б. Шерер. Літопис Малоросії. — К.: Український письменник, 1994. — С. 283—284)

Завдання

1. Охарактеризуйте значення діяльності Павла Полуботка.
2. Проаналізуйте уривок з промови Полуботка й визначте, наскільки правдиво вона відображала тогочасне становище на Україні.
3. Як ви думаєте, чому Полуботок і старшина так домагалися обрання гетьмана на Україні? Свою думку аргументуйте.

При опрацюванні питання теми про діяльність Данила Апостола також доцільно буде використати ряд джерел інформації й запропонувати учням заповнити табличку «Рішительні пункти» та схему «Реформи Данила Апостола» самостійно.

Історична довідка

Данило Апостол

Народився 1654 р. на Полтавщині, походив із козацько-старшинського роду.

Був миргородським полковником, брав участь у походах проти турків та

татар, у Північній війні.

Був прихильником І. Мазепи, приєднався до шведської армії, але згодом перейшов на бік Петра І.

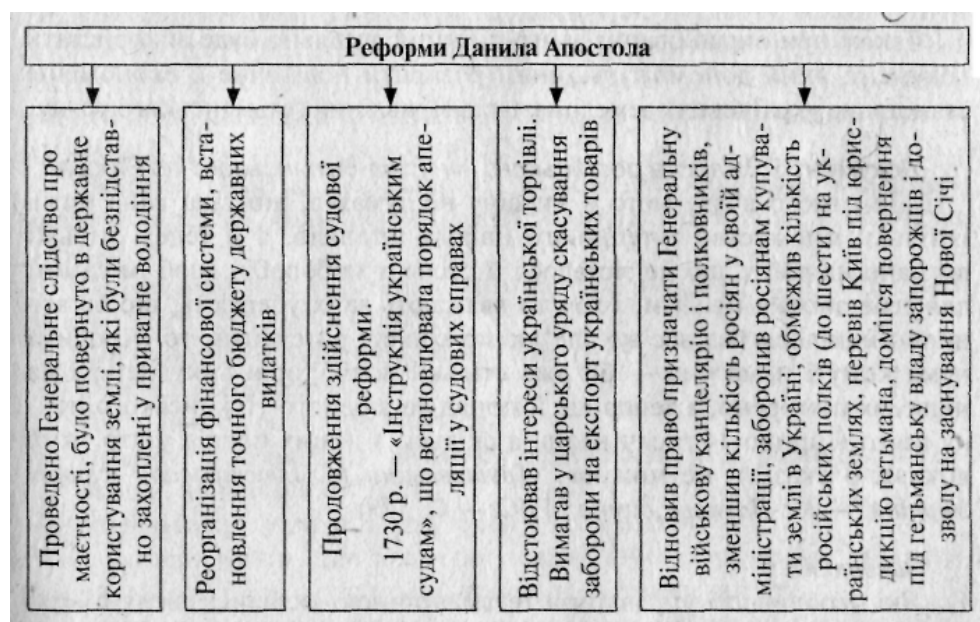
Один із соратників П. Полуботка, виступав проти обмеження державних прав України.

У 1727 р., після відновлення гетьманства, був обраний гетьманом. Подав петицію царю про відновлення державних прав України, провів ряд адміністративних та економічних реформ, які ставили на меті упорядкувати державне життя Гетьманщини. Домігся повернення під гетьманську владу запорожців, які з 1708 р. проживали на території Кримського ханства.

Помер у 1734 р., похований у селі Великі Сорочинці на Полтавщині.

Робота зі схемою та таблицею

«Рішительні пункти» 1728 р.	
• Мали форму указу царського уряду гетьманові, який був покликаний регулювати внутрішнє життя Гетьманщини як складової частини Російської держави. • Гетьман позбавлявся права вести переговори з іншими державами. • Гетьману дозволялося вирішувати прикордонні проблеми з Польщею та Кримом під наглядом Москви. • Вища старшина затверджувалася царем, нижча — гетьманом. • Вищою судовою інстанцією ставав Генеральний суд, який складався із трьох росіян і трьох українців і який очолював гетьман, але головним суддею був цар. • Росіянам дозволялося купувати землі в Україні.	

Учитель. Зі смертю Данила Апостола у 1734р. закінчується недовга відлига, яка настала в політичному житті Гетьманщини після петровського терору.

Російська цариця Анна Іоанівна доручила управління українськими землями новоствореному Правлінню гетьманського уряду, до складу якого входило троє українців і троє росіян і головою якби було призначено князя Шаховського. Він ретельно виконував інструкцію російського уряду: «Недремним оком наблюдать за поступками тамошнего малороссийского народа».

Робота з таблицею та документом

Далі слово надається учням, які опрацьовували питання про діяльність Правління гетьманського уряду і заповнювали таблицю:

Діяльність Правління гетьманського уряду

- Заохочення російсько-українських шлюбів.
- Нехтування прав усіх верств українського народу.
- Втручання російських чиновників в усі сфери суспільного життя України.
- Русифікація українського населення.
- Терор «Таємної канцелярії», яка зобов'язувала населення писати доноси.
- Скорочення реєстру козацького війська. Козацтво було поділене на заможних — виборних козаків та збіднілих — підпомічників.
- Ситуація ускладнювалась російсько-турецькою війною (1735—1739), під час якої Україна стала основною базою для російських військ і постачальником матеріальних та людських ресурсів і яка призвела до розорення та спустошення українських земель

Також при опрацюванні цього питання доцільно буде використати документ, який допоможуть учням розкрити політичне й економічне становище українських земель за часів Правління гетьманського уряду.

Документ 3. Із листа російського міністра Волинського до Бірона

«До самого в'їзду мого в Україну не думав я, що така вона пуста і стільки множество тутешнього народу пропало, а й тепер стільки вигнано на війну, що не зісталось й стільки хліборобів, щоб їм самим для себе збіжжя посіяти, і хоч то вважають за їх упертість, що багато поля лишилося без засіву, але як по совісті розсудити, то й робити нема кому і нема чим — бо вже стільки волів торік викуплено і На підводах поморено, а тепер ще й понад то з одного Ніжинського полку взято в армію 14 тисяч волів, а скільки з інших полків узято, того докладно сказати не можна». (Грушевський М. Ілюстрована історія України. — К.: Наукова думка, 1992. — С. 379)

Завдання

1. Які особливості управління Гетьманщиною склалися після смерті Данила Апостола? Чому російський уряд не дозволив обирати гетьмана на Україні?

2. Схарактеризуйте діяльність Правління гетьманського уряду.

3. Як факти, наведені в документах, допомагають вам розкрити економічне й політичне становище на українських землях за часів Правління гетьманського уряду.

IV. Узагальнення та систематизація знань

Наприкінці уроку на закріплення вчитель пропонує учням відповісти на запитання:

Що було спільного і що було відмінного в політиці гетьманів Івана Скоропадського, Павла Полуботка і Данила Апостола?

Також учні виконують завдання, поставлене на початку уроку: На конкретних прикладах доведіть, що протягом 1708-1728 рр. відбувався форсований наступ російського уряду на українську автономію.

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал за підручником.

Розробка уроку 6 клас

ТЕМА: ВИНИКНЕННЯ ХРИСТІЯНСТВА

Мета: познайомити учнів з історією виникнення християнства, ученням Ісуса Христа, причинами швидкого поширення християнської релігії; вдосконалювати навички роботи з підручником та історичними текстами, порівняльними таблицями; знайомство й закріплення нових понять: «монотеїзм», «фарисей», «апостоли», «церква», «Старий Заповіт», «Новий Заповіт», «Біблія», «толерантність».

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, історичні тексти, історичний атлас, ілюстрації.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація знань

Вчитель заслуховує твори учнів «Один день з життя Давнього Риму».

Бесіда за питаннями

Назвіть найбільш відомі споруди міста Давнього Риму.

- Яким було їхнє призначення?
- Які з них збереглися до нашого часу?

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель проводить бесіду з учнями за питаннями

1. Пригадайте, що таке релігія.
2. Які релігії з курсу історії Стародавнього світу вам уже знайомі?
3. Поясніть терміни: «політеїзм», «язичники», «монотеїзм»?
4. Як римляни ставилися до представників інших релігій?

Учитель. А от коли у I ст. н. є. на території Римської імперії почала поширюватися нова, християнська, релігія, влада поставилася до тих, хто її сповідував, з підозрою. Більше того, розпочалися ініційовані владою гоєння й жорстокі переслідування християн.

Проблемне питання

Чому римська влада переслідувала християн, виявляючи толерантність (терпимість) до представників інших релігій?

III. Викладення нового навчального матеріалу

Виникнення християнства

Учитель. У нашій країні сьогодні найбільш поширеною релігією є християнство. Що вам відомо про цю релігію?

Робота методом «Мозкового штурму».

Як правило, учні в цілому мають уявлення про місце і час виникнення цієї релігії.

Учитель. Яка книга є священною для християн, де відтворено суть цієї релігії? (Відповіді учнів.)

Учитель уточнює, що Біблія складається з двох частин — Старого і Нового Завітів. У Старому Завіті міститься історія єврейського народу, а також його

сусідів – філістимлян, фінікійців, асирійців, вивило няня.

Новій Завіт розповідає про народження, життя, смерть та воскресіння Ісуса Христа.

Життя мільйонів жителів величезної Римської імперії було важким, сповненим страждань і злиднів. Вони молилися східним, еллінським і римським богам, але боги не допомагали їм. У I ст. н. е. спочатку на землях Давньої Палестини, а згодом і по всій території імперії серед простих людей поширилися чутки, що незабаром прийде до них добрий і справедливий Бог, який захистить пригноблених і страждених людей. Цей Бог уже був на землі й жив як проста людина. Його життя описувалося в рукописних сувоях — Євангеліях (грецькою — «блага, добра звістка»). Євангелія склали основу другої частини Біблії — Нового Завіту.

Ісус Христос

Вчитель заслуховує повідомлення про життя Ісуса Христа, які учні підготували за завданням учителя заздалегідь.

Бесіда за питаннями

1. Чому люди чекали й вірили у появу Месії?
 2. Коли і де з'явився на світ Ісус Христос?
66368208. Які існують перекази про народження Ісуса Христа?
66368209. Що означають імена «Христос» та «Месія»?
66368210. Чого навчав людей Ісус Христос?
66368211. Що вам відомо про смерть і воскресіння Ісуса Христа?

Перші християнські общини та церкви

Самостійна робота з підручником.

Ставлення римської влади до християн

Самостійна робота в парах з історичними документами.

«Що думали римляни про християн?» — уривок з твору Цельса «Правдиве слово» та тексту «Переслідування християн», складеному в наш час.

Вчитель пропонує прочитати документи та відповісти на питання до них.

«Що думали римляни про християн» — уривок з твору Цельса «Правдиве слово»

(З'явилася нова порода людей, що тісно поєдналася проти всіх існуючих релігійних і громадянських установлень, людей, яких переслідує суд, які, проте, хизуються ненавистю всіх інших до них, християн.

Серед міфів і переказів, запозичених у різних народів, у християн переважають розповіді про дивовижних чудотворців.

Ось що вони говорять: хай до нас не вступить жодна освічена, жодна мудра, жодна розумна людина. Все це у них вважається поганим. Але якщо неук безрозсудний, неповнолітній, то нехай він сміливо прийде до них. Вважаючи тільки такого роду людей гідними свого бога, вони, вочевидь, хочуть повернути лише малолітніх, нікчемних, неосвічених, рабів, жінок і дітвору, і

Питання

1. Пригадайте, які міфи та перекази любили римляни, які герої їм

подобалися.

2. Поясніть, чому римлян дивували християнські міфи та перекази.
3. Як сприймали римляни «нову породу» людей?
4. Припустіть, чи належав сам автор тексту до християн, наведіть аргументи.

Сучасний текст «Переслідування християн» християнська віра забороняла своїм прихильникам брати участь у відправленні культів будь-яких релігій, а більшість подій у римському суспільному житті були пов'язані з необхідністю принесення жертв римським богам і вшанування бога-імператора. Християни відмовлялися брати в цьому участь, що викликало не тільки недовіру влади, але й ненависть римлян.

Так, за часів правління Нерона християнську общину звинуватили у підпалі Рима. Почалися гоніння. Перших християн цькували собаками та дикими звірами на аренах цирку, розпинали на хресті, спалювали живцем.

Питання:

1. Як християни порушували норми суспільного римського життя та чому?

66368256. У чому виявлялася ненависть римлян до перших християн?

III. Закріплення знань

Історичний диктант

1. Що, згідно з віруванням християн, становило безсмертну частину людської істоти? (Душа)
2. Назвіть імена учнів Ісуса, що записали розповіді про його життя та вчення. (Лука, Матфей, Марк, Іоанн)
3. Грецьке слово, яке в перекладі означає «посланник», яким називали учнів Христа. (Апостол)
4. Як звали мати Ісуса? (Марія)
5. Хто передбачив народження Ісуса? (Волхви)
6. Ім'я учня Ісуса, що зрадив його. (Іуда)
7. Рятівник, Божий посланець. (Месія)
8. Іудейські жерці, які домагалися страти Ісуса Христа. (Фарисеї")
9. Місто, де почав проповідувати Ісус Христос. (Галілея)
10. Римський імператор I ст., який наказав піддати християн тортурам і тратам. (Нерон)
11. Місце страти Ісуса Христа. (Голгофа)
12. Як називається частина Біблії, куди увійшли Євангелія — оповіді про життя Ісуса Христа? (Новий Заповіт)

IV. Підбиття підсумків роботи. Оцінювання

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника; почати підготовку до тематичного оцінювання.

Знайти значення крилатих висловів із Біблії:

- «Побиття немовлят». «Манна небесна».

- «Поцілунок Іуди». «Тридцять срібників».
- «Нести свій хрест».